

דמוקרטיה
וזכויות יסוד **יסוד!**

**מודל הכישורים
לתרבות דמוקרטית
ולדיאלוג בין-תרבותי**

The Council of Europe
**Reference Framework of
Competences for Democratic
Culture (RFCDC)**

קישור לאתר המודל, במועצת אירופה

פתח דבר

עמותת יסוד פועלת בזירה החינוכית להטמעת חינוך אזרחי. מודל הכישורים, RFCDC, אשר גובש על ידי מועצת אירופה, הינו המודל התפיסתי על בסיסו מגובשים העקרונות והכלים הפדגוגיים של העמותה.

מודל הכישורים, RFCDC, הינו מודל קונספטואלי מקיף הכולל את הכישורים הנדרשים על מנת לתפקד כאזרחים בעלי מסוגלות דמוקרטית ובין-תרבותית.

על פי מועצת אירופה אלו הם גם הכישורים שעל מורים להתמקד בהם כדי להעצים את הלומדים להתנהל כאזרחים דמוקרטיים כשירים ויעילים. המודל כולל 20 כישורים, אשר חולקו לקבוצות של ערכים, עמדות, מיומנויות, וכן ידע והבנה ביקורתית.

המודל מציג את הכישורים הדרושים על מנת לנקוט בפעולה שיש בה להגן ולפעול למען זכויות אדם, דמוקרטיה ושלטון החוק, כדי להשתתף בתרבות של דמוקרטיה, ובחברות מגוונות תרבותית.

ה-RFCDC מספק גישה שיטתית לעיצוב ההוראה, הלמידה וההערכה של מיומנויות לתרבות דמוקרטית, והכנסתם למערכות החינוך בדרכים קוהרנטיות, מקיפות ושקופות.

למידע נוסף, ולתיאום סדנאות והכשרות לצוותי חינוך בנושא ניתן לפנות באמצעות אתר העמותה

www.yesodrights.org.il

הצורך בתרבות של דמוקרטיה ובדיאלוג בין-תרבותי

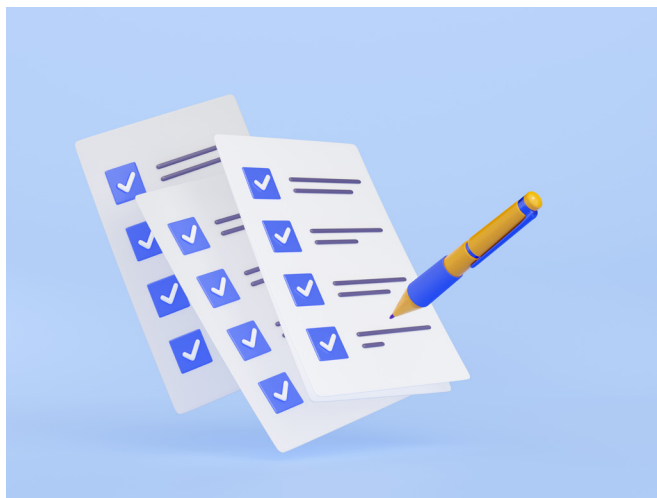
הפירוש המקובל לדמוקרטיה הוא צורת ממשל שבה הריבון הוא העם. מאפיין עיקרי של ממשל כזה הוא היותו קשוב לדעות הרוב. מסיבה זו, הדמוקרטיה אינה יכולה לפעול בהיעדר מוסדות שיבטיחו זכות הצבעה לכל האזרחים הבוגרים, יסדירו בחירות קבועות, חופשיות והוגנות הפתוחות להתמודדות, ויבטיחו את שלטון הרוב ואת חובת הממשל לתת דין וחשבון לבוחריו.

עם זאת, כשם שדמוקרטיה אינה יכולה להתקיים ללא מוסדות וחוקים דמוקרטיים, כך גם המוסדות עצמם אינם יכולים לתפקד ללא אזרחים המיישמים תרבות של דמוקרטיה, ומחזיקים בערכים ובעמדות דמוקרטיות. ערכים כאלה יכללו, בין היתר:

- מחויבות לדיון ציבורי;
- נכונות להביע דעות ולהקשיב לדעותיהם של אחרים;
- אמונה כי חילוקי דעות וסכסוכים חייבים להיפתר בדרכי שלום;
- מחויבות לעקרון כי החלטות מתקבלות על ידי רוב;
- מחויבות להגנה על מיעוטים וזכויותיהם;
- הכרה בכך ששלטון הרוב אינו יכול לבטל את זכויות המיעוט;
- מחויבות לשלטון החוק.

דמוקרטיה נשענת גם על אזרחים בעלי תחושת מחויבות לקחת חלק פעיל במרחב הציבורי. אם האזרחים לא ידבקו בערכים, העמדות והפרקטיקות האלה, אזי המוסדות הדמוקרטיים לא יוכלו לתפקד.

בחברות עם גיוון תרבותי, תהליכים ומוסדות דמוקרטיים נדרשים גם לקיים דיאלוג בין-תרבותי. עיקרון יסוד של דמוקרטיה הוא שאלו שעתידיים להיות מושפעים מהחלטות פוליטיות, יהיו רשאים להביע את דעותיהם בעת קבלת ההחלטות לגביהם, ושמקבלי ההחלטות יקשיבו לדעות אלה. דיאלוג בין-תרבותי הוא בראש ובראשונה הכלי החשוב ביותר דרכו אזרחים יכולים להביע את דעותיהם בפני אזרחים בעלי השתייכות תרבותית שונה. בנוסף, זהו הכלי שבאמצעותו יכולים מקבלי ההחלטות להכיר את השקפותיהם של כלל האזרחים, תוך התחשבות

בהשתייכויות התרבותיות השונות שלהם. לכן, בחברות מגוונות מבחינה תרבותית, דיאלוג בין-תרבותי הוא חיוני כדי להבטיח שכל האזרחים יוכלו להשתתף באותה מידה בדיון הציבורי ובקבלת ההחלטות. בחברות מגוונות תרבותית, דמוקרטיה ודיאלוג בין-תרבותי משלימים זו את זו.

דיאלוג בין-תרבותי מחייב מתן יחס מכבד לבני השיח. ללא יחס מכבד, התקשורת עם אנשים אחרים הופכת לעומתית או כוחנית. בתקשורת לעומתית, המטרה הופכת להיות "להביס" את האחר באמצעות ניסיון של כל צד להוכיח את "העליונות" של השקפותיו. בתקשורת כוחנית, המטרה היא לכפות, לאלץ או ללחוץ על האחר

לנטוש את עמדותיו ולאמץ את עמדת הצד הכוחני. בשני המקרים הצד השני אינו זוכה ליחס מכבד, ואין ניסיון להכיר את הדעות של האחר. במילים אחרות, ללא יחס מכבד, הדיאלוג מאבד את המאפיין המרכזי שלו, שהוא חילופי דעות פתוחים שבאמצעותם אנשים בעלי השתייכויות תרבותיות שונות מתוודעים לנקודות המבט, האינטרסים והצרכים אלה של אלה.

**דמוקרטיה נשענת
גם על אזרחים בעלי
תחושת מחויבות
לקחת חלק פעיל
במרחב הציבורי. אם
האזרחים לא ידבקו
בערכים, העמדות
והפרקטיקות האלה,
אזי המוסדות
הדמוקרטיים לא
יוכלו לתפקד.**

יחס מכבד נשען על ההנחה שלאדם האחר יש חשיבות וערך באשר הוא אדם, וכי הוא או היא ראויים להקשבה ועניין. פירושו הכרה בכבודם של אנשים אחרים, ואישוש לזכותם לבחור כרצונם ולפעול למען השקפותיהם ואורח חייהם. לסיכום, דיאלוג בין-תרבותי מחייב יחס מכבד לעקרונות של כבוד האדם, שוויון וזכויות אדם. הוא מחייב גם רפלקציה ביקורתית על הקשר בין הקבוצות התרבותיות השונות המעורבות בדיאלוג הבין-תרבותי, ומתן יחס מכבד להשתייכותם התרבותית של חברי כל קבוצה. על מנת לקחת חלק בדיאלוג בין-תרבותי, אזרחים זקוקים לכישורים בין-תרבותיים, כאשר כבוד הוא מרכיב חיוני בכישורים אלה.

ואחרון, הדמוקרטיה זקוקה למוסדות שישמרו על זכויות האדם וחירויות היסוד של כלל האזרחים. המחזיקים בדעות מיעוט זכאים להגנה מפני פעולות של הרוב שעלולות לסכן את זכויות האדם או החירויות שלהם. דעות של מיעוטים יכולות להעשיר את הדיון, ולעולם אין לדחוק או להרחיק אותן לשוליים. המשמעות היא שבדמוקרטיה, על המוסדות לקבוע מגבלות על הפעולות שמותר לרוב לנקוט. מגבלות כאלה מיושמות בדרך כלל או באמצעות חוקה או באמצעות חקיקה המפרטת ושומרת על זכויות האדם והחירויות של כלל האזרחים, רוב ומיעוט גם יחד.

לסיכום, בחברות מגוונות מבחינה תרבותית, דמוקרטיה משגשגת מחייבת: ממשלה ומוסדות הנענים לדעת הרוב תוך הכרה והגנה על זכויות המיעוט, תרבות של דמוקרטיה, דיאלוג בין-תרבותי, יחס מכבד לעקרון כבוד האדם וזכויות הזולת, ומוסדות להגנה על זכויות האדם וחירויות של כלל האזרחים. המודל פותח על מנת לסייע למחנכים להעביר שלושה מחמשת התנאים הללו: תרבות של דמוקרטיה, דיאלוג בין-תרבותי, ויחס מכבד לעקרון כבוד האדם וזכויות האדם.

מסמך העמדה של מועצת אירופה בנושא דיאלוג בין-תרבותי (2008) מדגיש שמיומנויות דמוקרטיות ובין-תרבותיות אינן נרכשות באופן אוטומטי, אלא יש צורך ללמוד ולתרגל אותן. להדרכה וחינוך יכולת ייחודית לתמוך בלומדים ועל ידי כך להעצים אותם. הלומדים רוכשים את היכולות הדרושות להם כדי להפוך למשתתפים פעילים ואוטונומיים בדמוקרטיה, בדיאלוגים בין-תרבותיים, ובחברה בכללותה. יכולות אלה יאפשרו להם בבוא העת לבחור במטרותיהם ולחתור למימושן תוך שמירה על זכויות אדם, כבוד האדם ותהליכים דמוקרטיים. בעזרת תכנון חינוכי, המודל מסייע להשיג את המטרה של העצמת הלומדים, לקראת הפיכתם לאזרחים דמוקרטיים אוטונומיים ומכבדים, בזכות העובדה שרכשו את הכישורים הדרושים לדמוקרטיה ולדיאלוג בין-תרבותי.

מודל הכישורים לתרבות דמוקרטית ולדיאלוג בין-תרבותי

המסגרת שלהלן מציעה מודל קונספטואלי מקיף ומבוסס תיאורטית לכישורים הנדרשים על מנת לתפקד כאזרחים בעלי מסוגלות דמוקרטית ובין-תרבותית. אלו הם גם הכישורים שעל מורים להתמקד בהם כדי להעצים את הלומדים להתנהל כאזרחים דמוקרטיים כשירים ויעילים. המודל כולל 20 כישורים, אשר חולקו לקבוצות של ערכים, עמדות, מיומנויות, וכן ידע והבנה ביקורתית. תרשים 1 מציג סיכום גרפי של 20 הכישורים.¹

תרשים 1: 20 הכישורים של מודל הכישורים

1 הרציונל העומד בבסיס מודל הכישורים והתהליך שבעזרתו הוגדרו כישורים ספציפיים אלה, מתוארים במלואם

במקור הבא:

Council of Europe (2016), *Competences for democratic culture: living together as equals in culturally diverse democratic societies*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, www.coe.int/en/web/education/competences-for-democratic-culture.

לפי המודל, בסביבה של תרבות דמוקרטית ודיאלוג בין-תרבותי, אדם ייחשב כבעל כישורים אם הוא או היא יתמודדו עם הדרישות, האתגרים וההזדמנויות שמציגים מצבים דמוקרטיים ובין-תרבותיים בצורה הולמת ואפקטיבית, בעזרת גיוס ויישום של חלק או כל 20 הכישורים הללו. נתאר עתה בפירוט כל אחת מארבע קבוצות הכישורים, וכן את הכישורים שבכל קבוצה.

ערכים

ערכים הם אמונות כלליות שאנשים מגבשים לגבי המטרות הרצויות שיש לשאוף אליהן בחיים. ערכים מניעים לפעולה וגם משמשים כעקרונות מנחים בהחלטות כיצד לנהוג. ערכים נמצאים מעל לפעולות והקשרים ספציפיים, שכן הם מציעים השקפת עולם נורמטיבית ממנה נגזר מה צריך לעשות או לחשוב בשורה של מצבים שונים. ערכים מציעים מאות מידה וקריטריונים להערכת המעשים של עצמנו ושל אחרים; להצדקת דעות, עמדות והתנהגויות; לבחירה בין חלופות; לתכנון התנהגות; ולניסיון להשפיע על אחרים.

קוראים הבקיאים בתוכניות כישורים אחרות שלנו, אולי יופתעו מהצבת 'ערכים' כסוג נפרד של כישורים במודל הנוכחי. אולם חשוב לזכור שהמונח "כישורים" (competence) אינו משמש כאן במובן היומיומי שלו, כמילה נרדפת ל"יכולת" (ability), אלא במובן טכני יותר, המתייחס למשאבים הפסיכולוגיים (כגון עמדות, מיומנויות וידע) שיש לגייס וליישם על מנת לעמוד בדרישות ובאתגרים של מצבים דמוקרטיים ובין-תרבותיים שונים. ערכים הם סוג כזה של משאב. למעשה, תוכניות כישורים בדרך כלל כוללות ערכים, אך נמנעות מלציין אותם בנפרד, ובמקום זאת נוטות לשלב אותם עם עמדות. המודל הנוכחי בשונה מכך, מייצר הבחנה רעיונית ברורה בין ערכים לעמדות, כאשר רק הערכים נשענים על השקפת עולם נורמטיבית.

ערכים חיוניים להמשגת הכישורים המאפשרים השתתפות בתרבות של דמוקרטיה. הסיבה לכך היא שללא פירוט הערכים הספציפיים העומדים בבסיס כישורים אלה, הם לא יהיו כישורים דמוקרטיים אלא כישורים פוליטיים כלליים יותר, שיכולים לשמש בסוגים אחרים של סדר פוליטי, כולל בסדר פוליטי אנטי-דמוקרטי. לדוגמה, אדם יכול לתפקד כאזרח אחראי עם מסוגלות עצמית וידע פוליטי בתוך דיקטטורה טוטליטרית, אם רק יחזיק במערכת ערכים שונה כבסיס לשיקול הדעת, ההחלטות והמעשים שלו. לכן, הערכים שמשרטט מודל המסגרת מצויים בליבת הכשירות הדמוקרטית, וחיוניים לאפיונה.

ישנן שלוש מערכות ערכים החיוניות להשתתפות בתרבות של דמוקרטיה, הנה הן להלן.

מתן ערך לכבוד האדם ולזכויות אדם

מערכת הערכים הראשונה מתבססת על האמונה העקרונית שכל בני האדם

שווים בערכם ובכבוד האדם שלהם, וזכאים לאותה מידה של יחס מכבד ולאותו מערך של זכויות אדם וחירויות יסוד, ולכן היחס לכל אדם אמור להיות בהתאם לאמור לעיל. ביסוד אמונה זו עומדות ההנחות הבאות: זכויות האדם הן אוניברסליות, בלתי ניתנות לשלילה או להפרדה, וחלות על כולם ללא הבדל; זכויות האדם מספקות מערכת מינימלית של הגנות החיוניות לבני אדם כדי לחיות בכבוד; זכויות האדם הן תשתית חיונית לחופש, שוויון, צדק ושלוש בעולם.

לסיכום, מערכת ערכים זו קובעת כי:

כל האנשים חולקים אנושיות משותפת וכבוד אדם שווה, ללא קשר להשתייכותם התרבותית, למעמדם, ליכולותיהם או לנסיבות.

טבען האוניברסלי של זכויות האדם הוא בלתי ניתן לשלילה או להפרדה.

יש תמיד לקדם, לכבד ולהגן על זכויות אדם.

יש תמיד להגן על חירויות יסוד, אלא אם הן מערערות או מפרות את זכויות האדם של אחרים.

זכויות אדם מהוות את הבסיס לחיי חברה משותפים בשוויון, ולחופש, צדק ושלוש בעולם.

מתן ערך למגוון תרבותי

מערכת הערכים השנייה מתבססת על האמונה העקרונית שיש להתייחס, להעריך ולהוקיר השתייכויות תרבותיות שונות, גיוון תרבותי, ופלורליזם של נקודות מבט, השקפות ומנהגים. ביסוד אמונה זו עומדות ההנחות הבאות: מגוון תרבותי הוא נכס לחברה; אנשים יכולים ללמוד ולהפיק תועלת מנקודות המבט המגוונות של אנשים אחרים; יש לקדם ולהגן על מגוון תרבותי; יש לעודד אנשים לקיים אינטראקציה זה עם זה ללא קשר להבדלים התרבותיים ביניהם; יש להשתמש בדיאלוג בין-תרבותי לפיתוח תרבות דמוקרטית של חיים משותפים כשווים בחברה.

שימו לב שקיים לכאורה מתח בין מתן ערך לזכויות אדם לבין מתן ערך למגוון תרבותי. בחברה המאמצת את זכויות האדם כבסיס הערכי העיקרי שלה, מתן

ערך למגוון תרבותי ייעשה עד גבול מסוים. גבולות אלו ייקבעו על פי הצורך לקדם, לכבד ולהגן על זכויות האדם וחירויותיהם של אנשים אחרים. מכאן עולה שאמונה זו גורסת כי מתן ערך למגוון תרבותי יישמר כל עוד הוא אינו מערער את זכויות האדם וחירויותיהם של אחרים.

לסיכום, מערכת ערכים זו קובעת כי:

מגוון תרבותי ופלורליזם של דעות, השקפות עולם ומנהגים הוא נכס לחברה, המציע הזדמנות להעשרת כלל חבריה.

לכל בני האדם הזכות להיות שונה והזכות לבחור את נקודות המבט, ההשקפות, האמונות והדעות שלהם.

על אנשים לכבד תמיד את נקודות המבט, ההשקפות, האמונות והדעות של אנשים אחרים, אלא אם אלה מכוונות לערער את זכויות האדם וחירויותיהם של אחרים.

על אנשים לכבד תמיד את אורח החיים והמנהגים של אנשים אחרים, אלא אם אלה מערערים או מפרים את זכויות האדם וחירויותיהם של אחרים.

על אנשים להקשיב ולנהל דיאלוג עם מי שנתפס בעיניהם כשונה מהם.

מתן ערך לדמוקרטיה, צדק, הוגנות, שוויון ושלטון החוק

מערכת הערכים השלישית מתבססת על שורה של אמונות לגבי אופן הפעולה וההתנהלות של חברות, ובכלל זה האמונות כי: כל האזרחים אמורים לקחת חלק שווה (בין במישרין ובין בעקיפין באמצעות נציגים נבחרים) בהליכים אשר מנסחים וקובעים את החוקים המסדירים את החברה; כל האזרחים אמורים להיות מעורבים באופן פעיל בהליכים הדמוקרטיים בתוך החברה שלהם (או זכאים להימנע ממעורבות מטעמי מצפון או נסיבות); החלטות צריכות להתקבל על ידי רוב, אך יש להבטיח יחס צודק והוגן למיעוטים מכל הסוגים; צדק חברתי, הגינות ושוויון צריכים להתממש בכל רמות החברה; ולבסוף, האמונה ששלטון החוק הוא מעל הכל, כך שכל פרט בחברה יקבל יחס צודק, הוגן, שווה וללא משוא פנים, בהתאם לחוקים החלים על כולם.

לסיכום, מערכת ערכים זו קובעת כי:

1. יש להיצמד לתהליכים והנהלים הדמוקרטיים (תוך הכרה בכך שייתכן

1. שהנהלים הדמוקרטיים הקיימים אינם אופטימליים ושייתכן שלעתים יהיה צורך לשנותם או לשפרם באמצעים דמוקרטיים).
2. יש חשיבות רבה לאזרחות פעילה (תוך הכרה בכך שאי השתתפות עשויה לפעמים להיות מוצדקת מטעמי מצפון או נסיבות).
3. יש חשיבות רבה למעורבות של אזרחים בקבלת החלטות פוליטיות.
4. יש להגן על חירויות אזרח, לרבות חירויות האזרח של אנשים המחזיקים בדעות מיעוט.
5. יש לחתור לפתרון סכסוכים ומחלוקות בדרכי שלום.
6. יש לחתור לצדק חברתי ואחריות חברתית למתן יחס צודק והוגן לכל האזרחים, לרבות שוויון הזדמנויות לכולם, ללא הבדל לאום, אתניות, גזע, דת, שפה, גיל, מין, מגדר, דעה פוליטית, מקום לידה, מוצא חברתי, רכוש, מוגבלות, נטייה מינית או מעמד אחר.
7. כדי להבטיח צדק, יש לתמוך בשלטון החוק וביחס שווה וללא משוא פנים לכל האזרחים על פי החוק.

עמדות

עמדה היא גישה מנטלית כוללת שאדם נוקט כלפי מישהו או משהו (כמו למשל כלפי אדם אחר, ארגון, מוסד, נושא, אירוע או סמל). עמדות מורכבות בדרך כלל מארבעה מרכיבים: אמונה או דעה לגבי האובייקט, רגש או תחושה כלפי האובייקט, הערכה (חיובית או שלילית) כלפי האובייקט, והתנהגות מסוימת כלפי אותו אובייקט.

לעניין תרבות של דמוקרטיה ישנן 6 עמדות רלוונטיות, המובאות להלן.

פתיחות כלפי שונות תרבותית וכלפי אמונות השקפות עולם ומנהגים אחרים

פתיחות היא יחס כלפי אנשים הנתפסים כבעלי השתייכות תרבותית שונה, וכן כלפי השקפות עולם, אמונות, ערכים ומנהגים שונים. יש להבחין בין עמדה של פתיחות כלפי שונות תרבותית, לבין עמדה של מוכנות לחוות חוויות "אקזוטיות" משיקולים של הנאה או ערך אישי.

לסיכום, פתיחות פירושה:

1. רגישות לגיוון תרבותי ולהשקפות עולם, אמונות, ערכים ומנהגים שונים משלי.
2. סקרנות ורצון לגלות וללמוד על נטיות והשתייכויות תרבותיות אחרות, ועל השקפות עולם, אמונות, ערכים ומנהגים אחרים.
3. נכונות להימנע משיפוטיות וחוסר אמון כלפי השקפות עולם, אמונות, ערכים ומנהגים של אנשים אחרים, ובמקביל נכונות להטיל ספק ב"טבעיות" של תפיסת העולם, האמונות, הערכים והמנהגים שלי.
4. יכולת רגשית להזדהות עם מי שנתפס כשונה ממני.
5. מוכנות לחפש או לנצל הזדמנויות להכיר, לשתף פעולה ולקיים אינטראקציה עם מי שנתפסים כבעלי השתייכות תרבותית שונה משלי, ולהתנהל מולם במערכת יחסים של שוויון.

יחס מכבד

יחס מכבד (Respect) הוא יחס כלפי מישהו או משהו (כמו למשל כלפי אדם, אמונה, סמל, עיקרון, או מנהג), הדוגל בכך שמושא היחס זכאי להתייחסות והערכה חיוביים מבחינת החשיבות, השווי או הערך שלהם.² יחס מכבד עשוי ללבוש צורות שונות, בהתאם לאופי האובייקט שאותו מכבדים (כמו למשל יחס מכבד לבית ספר/מוסד, לעומת יחס מכבד לחוכמתם של מבוגרים או יחס מכבד לטבע).

אחד הסוגים החשובים ביותר של יחס מכבד בהקשר של תרבות של דמוקרטיה, הוא יחס מכבד לאנשים הנתפסים כבעלי השתייכות תרבותית שונה, או אמונות, דעות או מנהגים שונים משלי. יחס מכבד כזה יניח את קיומו של כבוד האדם ושל שוויון בין כל בני האדם, ואת הזכות הבלתי ניתנת לשלילה של כל איש ואישה לבחור את השתייכותם, אמונותיהם, דעותיהם ומנהגיהם. חשוב לציין שיחס מכבד אין פירושו הקטנה או טשטוש של ההבדלים הממשיים שעשויים להתקיים בין אנשים, שלעיתים עשויים להיות ניכרים ועמוקים, וגם לא הסכמה עם האחר או אימוץ עמדותיו, אלא זו עמדה הדוגלת בהערכת כבוד האדם של האחר, והכרה בזכותו להחזיק בכל אותן השתייכויות, אמונות, דעות או מנהגים חרף ההבדלים והפערים בינו לביני. עמדה הדוגלת ביחס מכבד חיונית גם כדי לאפשר אינטראקציה דמוקרטית ודיאלוג בין-תרבותי עם אנשים אחרים. עם זאת, יש לציין כי אכן יש צורך להציב גבולות ליחס מכבד. למשל, אין לכבד תכנים של אמונות ודעות או אורח חיים ומנהגים אשר פוגעים בכבוד בזכויות האדם או בחירויות של אחרים.³

מושג היחס המכבד מבהיר טוב יותר ממושג הסובלנות את העמדה הנדרשת לתרבות של דמוקרטיה. מכיוון שבהקשרים מסוימים, סובלנות עשויה להתפרש כצורך להשלים עם קיומו של השונה במובן של "להחזיק מעמד", או כגישה

2 שימו לב שיחס מכבד קשור קשר הדוק לערכים בשני אופנים: ערך עשוי להיות מושא ליחס מכבד (כלומר, כיבוד הערך), וערך יכול גם לתפקד כבסיס ליחס מכבד (כלומר אפשר לכבד מישהו או משהו משום שהם מהווים דוגמה לערך מסוים).

3 מנקודת מבט של זכויות אדם, יש לכבד תמיד את זכותו של האחר לחופש האמונה, אך לא ניתן להעניק כבוד לתכנים של אמונות המבקשות לערער או לפגוע בכבוד, בזכויות האדם או בחירויות היסוד של אחרים. במקרה של אמונות שלא ניתן לכבד את תוכן, מוטלות הגבלות לא על הזכות להחזיק בהן אלא על החופש לבטא אותן, במידה שהגבלות אלו נחוצות למען ביטחון הציבור, שמירה על הסדר הציבורי או הגנה על האמונות הזכויות והחירויות של אחרים (ראו סעיף 9 של האמנה האירופית לזכויות אדם: [/tni.eoc.rhce.www](http://tni.eoc.rhce.www) .fdp.GNE_noitnevnoC/stnemucoD).

פטרונית של לסבול משהו שבפועל לא סובלים אותו. סובלנות גם עשויה לפעמים להתפרש כיחסי כוח, שכן היא מקבלת את קיומו של השוני רק באמצעות סובלנות כלפיו, ובאמצעות מעשה הסובלנות היא מחזקת את הכוח והסמכות שבידי הפרט המפגין סובלנות. לעומת זאת, יחס מכבד הוא מושג פחות מעורפל מסובלנות. הוא מתבסס על הכרה בכבוד האדם, בזכויות ובחירויות של האחר, ומבסס יחס של שוויון ביני לבין האחר.

לסיכום, יחס מכבד פירושו:

1. הערכה ויחס חיובי כלפי מישהו או משהו על סמך התפיסה שיש להם חשיבות, שווי וערך מהותיים.
2. הערכה ויחס חיובי כלפי אנשים אחרים הנתפסים כשווים וראויים לכבוד ולאותה מערכת של זכויות אדם וחירויות ללא קשר לשיזון התרבותי, אמונתם, דעותיהם, אורח חייהם או המנהגים שלהם.
3. הערכה ויחס חיובי כלפי אמונות, דעות, אורח החיים והמנהגים שמאמצים אנשים אחרים, כל עוד אלו אינם מערערים או פוגעים בכבודם, בזכויות האדם או בחירויותיהם של אחרים.

תודעה אזרחית

תודעה אזרחית היא עמדה כלפי קהילה או קבוצה חברתית. המונח "קהילה" משמש כאן לציון קבוצה חברתית או תרבותית שגדולה יותר ממעגל המשפחה והחברים הקרובים של האדם, ושאליה מרגישים שייכות. יש הרבה סוגי קבוצות שעשויים להיות רלוונטיים כאן, למשל, קבוצת האנשים שחיים באזור גיאוגרפי מסוים (כגון שכונה, עיר, מדינה, קבוצת מדינות כמו אירופה או אפריקה, או למעשה העולם במקרה של "הקהילה הגלובלית"); או קבוצה המפוזרת יותר מבחינה גיאוגרפית (כגון קבוצה אתנית, קבוצת דתית, קבוצה עם פעילות פנאי משותפת, קבוצה עם נטייה מינית משותפת), או כל סוג אחר של קבוצה חברתית או תרבותית שאליה הפרט מרגיש תחושת שייכות. כל אדם משתייך למספר קבוצות, ויכולה להיות לו או לה תודעה אזרחית כלפי כל אחת מהן.

לסיכום, תודעה אזרחית פירושה:

1. תחושת שייכות והזדהות עם הקהילה.

2. מודעות קשובה לאנשים אחרים בקהילה, לקשר ההדדי בין אנשים, ולהשפעות שיש למעשים של הפרט על הקבוצה.
3. תחושת סולידריות עם אנשים אחרים בקהילה, לרבות נכונות לשתף פעולה ולעבוד איתם, רגשות דאגה ואכפתיות לזכויותיהם ולרווחתם, ונכונות להגן על מי שעלול להיות מוחלש או מקופח בתוך הקהילה.
4. עניין וקשב לענייני הקהילה ולדאגותיה.
5. תחושת חובה אזרחית, נכונות לתרום באופן פעיל לחיי הקהילה, נכונות להשתתף בהחלטות הנוגעות לענייני הקהילה, לדאגותיה ולטובת הכלל, ונכונות לקיים דיאלוג עם שאר חברי הקהילה, ללא קשר להשתייכותם התרבותית.
6. מחויבות למלא, כמיטב היכולת, את האחריות, החובות וההתחייבויות הקשורים לתפקיד או למעמד שאדם ממלא בתוך הקהילה.
7. תחושת אחריות כלפי אנשים אחרים בתוך הקהילה, והסכמה לרעיון שאדם אמור לתת דיון וחשבון לאחרים על החלטותיו ומעשיו.

אחריות

למונח "אחריות" משמעויות רבות. שתי משמעויות הנוגעות במיוחד לתרבות של דמוקרטיה, הן אחריות במסגרת התפקיד ואחריות מוסרית. הראשונה היא היבט של תודעה אזרחית (ראו לעיל, סעיף 6); ואילו בסעיף זה נתמקד באחרונה. אחריות מוסרית היא עמדה כלפי מעשיו של האדם. היא מתעוררת כאשר לאדם יש חובה לפעול בדרך מסוימת, והוא יודע שיזכה לשבחים או לגנאי אם יפעל או לא יפעל כמצופה ממנו. כדי שאנשים יישפטו כראויים לשבח או לגנאי, עליהם להיות מסוגלים להרהר במעשים שלהם, לגבש כוונה לגבי האופן שבו יפעלו, ולהוציא לפועל את הפעולה שבחרו (ולכן, כאשר אין משאבים או כאשר תנאים מבניים מונעים מאדם לבצע פעולה, לא יהיה זה נכון לייחס לו שבח או אשמה). אחריות עשויה לחייב אומץ במקרים שבהם נקיטת עמדה עקרונית כרוכה בפעולה עצמאית, או בצעדים הנוגדים את הנורמות של הקהילה, או כאשר מערערים על החלטה קולקטיבית משום שהיא נתפסת כשגויה. מכאן שלפעמים יתגלה מתח בין תודעה אזרחית (המתפרשת כסולידריות ונאמנות כלפי האחר) לבין אחריות מוסרית.

לסיכום, עמדה של אחריות עצמית פירושה:

1. אימוץ גישה רפלקטיבית ומרובת מחשבה מצד היחיד על מעשיו, לרבות על ההשלכות האפשריות של מעשים אלה.
2. תפיסה של היחיד את החובות והמחויבויות שלו או שלה, וכיצד עליהם לפעול במצב מסוים ברוח ערך מסוים או מערכת ערכים⁴.
3. קבלת החלטה לגבי הפעולות שיש לבצע (ובמקרים מסוימים דווקא הימנעות מפעולה), בהתחשב בנסיבות החלות.
4. נקיטת פעולה (או הימנעות מפעולה) בהתאם, כגורם אוטונומי.
5. נכונות לקחת אחריות לאופי ולהשלכות של ההחלטות והמעשים שנעשו.
6. נכונות להעריך ולשפוט את העצמי.
7. נכונות לפעול באומץ נגד המוסכמות, במידה שמגיעים למסקנה שצעד כזה הוא הכרחי.

4 מכאן שיישום עמדה של אחריות במצבים דמוקרטיים ובין-תרבותיים מחייבת במקביל יישום של אחת או יותר משלוש מערכות הערכים שפורטו במודל הנוכחי (שהן, מתן ערך לכבוד האדם וזכויות האדם, מתן ערך למגוון תרבותי, ומתן ערך לדמוקרטיה, צדק, הגינות, שוויון ושלטון החוק). אם לא מיישמים במקביל אחת או יותר ממערכות הערכים הללו, האחריות לא תהיה בגדר כישורים דמוקרטיים, אלא כישורים פוליטיים כלליים יותר (ראו טקסט המבוא על ערכים לעיל).

מסוגלות עצמית

מסוגלות עצמית היא עמדה כלפי העצמי. פירושה אמונה חיובית ביכולת שלי לבצע את הפעולות הנדרשות להשגת מטרות מסוימות. אמונה זו כוללת בדרך כלל אמונות נוספות: שיש לי יכולת להבין מה נדרש, להפעיל את שיקול הדעת המתאים, לבחור את השיטות הנכונות לביצוע המשימה, לנווט דרך המכשולים בהצלחה, להשפיע על מה שקורה, ולהשפיע על אירועים שקובעים את מהלך החיים שלי ושל אחרים.

מכאן שמסוגלות עצמית קשורה לתחושות של ביטחון עצמי של היחיד ביכולותיו. תפיסת מסוגלות עצמית נמוכה מדי עלולה לפגוע בהתנהגות דמוקרטית ובין-תרבותית למרות שרמת היכולת גבוהה לכאורה, ואילו מנגד, תפיסת מסוגלות עצמית מופרזת עלולה להוביל לתסכול ואכזבה. העמדה האופטימלית היא מסוגלות עצמית גבוהה יחסית, בשילוב עם רמת יכולת גבוהה המוערכת באופן מציאותי. במצב כזה אנשים חשים מוטיבציה להתמודד עם אתגרים חדשים ולנקוט יוזמה בסוגיות שמפריעות להם.

לסיכום, מסוגלות עצמית פירושה:

1. אמונה ביכולת העצמית ללמוד את הנושא, להפעיל שיקול דעת נכון ולבחור את השיטה המתאימה לביצוע המשימות.
2. אמונה ביכולת העצמית לארגן וליישם את דרכי הפעולה הנדרשות להשגת מטרות מסוימות, ולנווט דרך המכשולים שצצים.
3. תחושת ביטחון לגבי היכולת להתמודד עם אתגרים חדשים.
4. תחושת ביטחון לגבי מעורבות דמוקרטית ויישום הפעולות הנחשבות כנחוצות להשגת מטרות דמוקרטיות (כולל יכולת לדרוש דין וחשבון מבעלי עמדות כוח וסמכות או לצאת נגדם כאשר החלטותיהם או פעולותיהם נתפסות כלא הוגנות או בלתי צודקות).
5. תחושת ביטחון לגבי היכולת לקיים דיאלוג בין-תרבותי עם מי שנתפס כבעל השתייכות תרבותית השונה משלי.

סובלנות לעמימות

סובלנות לעמימות היא עמדה כלפי אובייקטים, אירועים ומצבים הנתפסים כחסרי ודאות וכנתונים למספר רב של פרשנויות, שעשויות להיות גם סותרות או לא עקביות. אנשים שיש להם סובלנות גבוהה לעמימות מתייחסים לסוגים כאלה של אובייקטים, אירועים ומצבים בצורה חיובית, חשים בנוח עם חוסר הבהירות המובנה שלהם, מוכנים להודות שנקודות המבט של אנשים אחרים נכונות בדיוק כמו נקודת המבט שלהם, ובאופן כללי מתמודדים עם עמימות בצורה בונה. בהקשר זה המושג "סובלנות" פירושו קבלה ואימוץ של עמימות באופן חיובי (ולא השלמה פסיבית ושלילית עם עמימות). אנשים שיש להם סובלנות נמוכה לעמימות נוטים לאמץ השקפת עולם אחת ויחידה לנוכח מצבים וסוגיות לא ברורים, לדבוק בעמדה נוקשה כלפי מצבים ונושאים לא מוכרים, ולהשתמש בקטגוריות קבועות ובלתי גמישות לחשיבה על העולם.

לסיכום, בהקשר הנוכחי, סובלנות לעמימות פירושה:

1. הכרה והבנה שייתכנו נקודות מבט מרובות ופרשנויות שונות לכל מצב או נושא נתון.
2. הכרה והבנה שנקודת המבט שלי על המצב אינה בהכרח נכונה יותר מנקודות מבט של אנשים אחרים.
3. קבלה של מורכבות, סתירות וחוסר בהירות.
4. נכונות לבצע משימות כאשר רק יש מידע חלקי או מעורפל זמין.
5. נכונות לקבל אי ודאות ולהתמודד איתה בצורה בונה.

מיומנויות

מיומנות היא יכולת חוזרת ליישם פעולה מורכבת ומאורגנת של חשיבה או התנהגות על מנת להשיג מטרה או יעד מסוימים, ואם יש צורך אזי גם לבצע בה התאמות כנדרש.

ישנן שמונה קבוצות של מיומנויות החשובות לתרבות של דמוקרטיה, והן מובאות להן.

מיומנויות למידה אוטונומית

מיומנויות למידה אוטונומית הן המיומנויות הנדרשות לאנשים כדי לארגן ולהעריך את הלמידה שלהם ולהתמיד בה, ולעשות זאת בהתאם לצרכים שלהם ותוך הכוונה עצמית ופיקוח עצמי, כלומר ללא הנחיה של אחרים. מיומנויות למידה אוטונומית חשובות לתרבות של דמוקרטיה, מכיוון שהן מעודדות את היחיד ללמוד לבד כיצד להתמודד עם סוגיות פוליטיות, אזרחיות ותרבותיות תוך שימוש במקורות רבים ומגוונים, קרובים ורחוקים, במקום להסתמך רק על סוכני למידה שנמצאים בסביבה המיידית.

מיומנויות למידה אוטונומית פירושן:

1. זיהוי עצמי של צורך למידה – למשל צורך שמקורו בפערים בידע או בהבנה, בשליטה לקויה או חסרה במיומנויות, או בקושי להתאים לגישות או ערכים עכשוויים.
2. זיהוי, איתור וגישה למקורות מידע ולעצות או הדרכות נדרשות – מקורות כאלה יכולים להיות התנסות אישית, אינטראקציות ושיחות עם אחרים, מפגשים עם אנשים הנתפסים כבעלי השתייכות תרבותית שונה או כבעלי אמונות, דעות או השקפות עולם שונות, ובנוסף מקורות חזותיים, מודפסים, משודרים או דיגיטליים.
3. שיפוט מידת המהימנות של מגוון מקורות המידע, העצות או ההדרכות, הערכת מידת ההטיה או העיוות שלהם, ובחירת המקורות המתאימים ביותר מתוך המגוון הקיים.
4. עיבוד ולימוד המידע בעזרת אסטרטגיות וטכניקות הלמידה המתאימות ביותר, ואימוץ ויישום העצות וההדרכות מהמקורות המהימנים ביותר תוך ביצוע התאמות לרפרטואר הקיים של הידע, ההבנה, המיומנויות, העמדות והערכים של היחיד.

5. השקעת חשיבה על מה שנלמד ועל ההתקדמות שהושגה, הערכת אסטרטגיות הלמידה שבהן נעשה שימוש, והסקת מסקנות לגבי למידה נוספת שאולי יש בה צורך ואסטרטגיות למידה חדשות שאולי כדאי לרכוש.

מיומנויות של חשיבה אנליטית וביקורתית

מיומנויות חשיבה אנליטית וביקורתית מורכבות מאשכול גדול ומורכב של מיומנויות, הקשורות זו בזו.

מיומנויות חשיבה אנליטיות הן מיומנויות הנדרשות לניתוח חומרים מסוגים שונים (למשל טקסטים, טיעונים, פרשנויות, סוגיות, אירועים, חוויות) בצורה שיטתית ולוגית. הן כוללות את היכולות הבאות:

1. פירוק שיטתי של החומרים למרכיבים שלהם, וארגון המרכיבים הללו בצורה לוגית.
2. זיהוי ופירוש המשמעויות של כל מרכיב, בדרך כלל על ידי השוואה וקישור שלהם למה שכבר ידוע וזיהוי מה דומה ומה שונה.
3. בחינת היחס בין המרכיבים וזיהוי הקשרים הקיימים ביניהם (למשל לוגיים, סיבתיים, זמניים).

4. זיהוי אי-התאמות, חוסר עקביות או פערים בין המרכיבים.
 5. זיהוי משמעויות ויחסים חלופיים בין מרכיבים מסוימים, יצירה של מרכיבים חדשים שהיו חסרים במכלול, שינוי שיטתי של מרכיבים כדי לזהות השפעות על המכלול, ויצירת סינתזות חדשות בין המרכיבים שנבדקו – במילים אחרות, התנסות ובחינת אפשרויות וחלופות חדשות תוך הפעלת הדמיון.
 6. חיבור תוצאות הניתוח ליחידה אחת בצורה מאורגנת וקוהרנטית, המאפשרת להסיק מסקנות לוגיות ומשכנעות על המכלול.
- מיומנויות חשיבה ביקורתית מורכבות מאותן מיומנויות הנדרשות כדי להעריך ולהפעיל שיקול דעת לגבי סוגים שונים של חומרים. לכן הן כוללות את היכולות הבאות:
1. ביצוע הערכות על בסיס עקביות פנימית ועל בסיס עקביות עם ראיות והתנסויות זמינות.
 2. הפעלת שיקול דעת האם החומרים בניתוח הם תקפים, מדויקים, מקובלים, מהימנים, מתאימים, שימושיים ו/או משכנעים.
 3. הבנה והערכה של ההנחות המוקדמות, הנחות המוצא, והמוסכמות שבטקסט או בעל פה, אשר עליהן מבוססים החומרים.
 4. עיסוק לא רק במשמעות המילולית של חומרים, אלא גם במטרה הרטורית הרחבה יותר שלהם, לרבות המניעים, הכוונות והאג'נדות שמאחורי מי שהפיק או יצר אותם (במקרה של מסרים פוליטיים, זה כולל את היכולת לזהות תעמולה ולפרק את המניעים, הכוונות והמטרות שמאחורי מי שהפיק אותה).
 5. מיקום החומרים בהקשר ההיסטורי שבו הם הופקו, על מנת לתרום לשיפוט הערכה שלהם.
 6. יצירה ופיתוח של אפשרויות ופתרונות חלופיים לאלו שמופיעים בחומרים הנבדקים.
 7. שקלול היתרונות והחסרונות של האפשרויות הקיימות – למשל ניתוח עלות-תועלת (המשלב נקודות מבט לטווח קצר וארוך), ניתוח משאבים (הערכה האם המשאבים הנדרשים לכל אפשרות זמינים בפועל) או ניתוח סיכונים (הבנה והערכה של הסיכונים הקשורים לכל אפשרות וכיצד ניתן לנהל אותם).

8. חיבור תוצאות תהליך ההערכה ביחד בצורה מאורגנת וקוהרנטית, כך שייבנה טיעון לוגי שניתן להגן עליו או להפריך אותו בעזרת פרשנות, מסקנה או דרך פעולה מסוימת, על בסיס קריטריונים, עקרונות וערכים ברורים ומוגדרים או על בסיס ראיות.
9. הכרה בהנחות ותפיסות קדומות עצמיות שעלולות היו להטות את תהליך ההערכה, והכרה בכך שהאמונות והשיפוטים העצמיים הם תמיד סובייקטיביים ותלויים בהשתייכות ובהשקפה התרבותית של היחיד.
- חשיבה אנליטית יעילה תשלב חשיבה ביקורתית (הערכת החומרים הנתונים), ואילו חשיבה ביקורתית יעילה תשלב חשיבה אנליטית (זיהוי הבדלים וחיבורים). מסיבה זו, כישורי חשיבה אנליטית וביקורתית מקושרים זה לזה באופן מהותי.

מיומנויות הקשבה והתבוננות

מיומנויות הקשבה והתבוננות הן המיומנויות הנדרשות כדי להבין מה אנשים אחרים אומרים, וכדי ללמוד מהתנהגותם של אנשים אחרים. על מנת להבין מה אחרים אומרים נדרשת הקשבה פעילה, משמע תשומת לב לא רק למה שנאמר אלא גם לאופן שבו הוא נאמר, דהיינו לטון הדיבור, גובה הקול, עוצמת הקול, קצב ושטף הקול, וכן תשומת לב רבה לשפת הגוף הנלווית לדיבור, ובמיוחד לתנועות העיניים, להבעות הפנים ולמחוות הגוף. התבוננות מדוקדקת בהתנהגות של אנשים אחרים יכולה גם להיות דרך ללמוד על ההתנהגויות המתאימות והיעילות ביותר במסגרות חברתיות והקשרים תרבותיים חדשים, ויכולה לסייע ללומד לרכוש התנהגויות אלו באמצעות הפנמת המידע אליו נחשף וחיקוי שלו במצבים דומים בהמשך.

לסיכום, מיומנויות הקשבה והתבוננות פירושו:

1. התייחסות לא רק למה שנאמר אלא גם לאופן שבו הוא נאמר ולשפת הגוף של הדוברים.
2. זיהוי חוסר עקביות אפשרי בין מסרים מילוליים ומסרים בלתי מילוליים.
3. התייחסות לדקויות של משמעות, ולמה שנאמר רק חלקית או לא נאמר כלל.
4. התייחסות להקשר החברתי שבו נאמרו הדברים.

5. הקדשת תשומת לב מרובה לאופן שבו אנשים אחרים מתנהגים ולמידה של התנהגות זו, במיוחד כאשר מדובר בהתנהגות של מי שנתפסים כבעלי השתייכות תרבותית שונה משלי.
6. הקדשת תשומת לב מרובה לדמיון ולשוני באופן שבו אנשים מגיבים לאותו מצב, במיוחד אנשים שנתפסים כבעלי השתייכות תרבותית שונה משלי.

אמפתיה

אמפתיה היא מערכת הכישורים הנדרשת כדי להבין ולהתייחס למחשבות, לאמונות ולרגשות של אנשים אחרים, וכדי לראות את העולם מנקודות מבטם של אחרים. אמפתיה כרוכה ביכולת לצאת מחוץ למסגרת ההתייחסות הפסיכולוגית של העצמי (להתנתק מנקודת המבט שלי) וביכולת לתפוס ולהבין בדמיון את מסגרת ההתייחסות והפרספקטיבה הפסיכולוגית של אדם אחר. מיומנות כזו היא חיונית ליכולת לדמיין השתייכות תרבותית, השקפות עולם, אמונות, אינטרסים, רגשות, משאלות וצרכים של אנשים אחרים. ניתן לזהות מספר צורות שונות של אמפתיה, ובתוכן:

1. אימוץ פרספקטיבה קוגניטיבית - היכולת לתפוס ולהבין את התפיסות, המחשבות והאמונות של אנשים אחרים.
2. אימוץ פרספקטיבה רגשית - היכולת לתפוס ולהבין את הרגשות, התחושות והצרכים של אנשים אחרים.
3. אהדה, המכונה גם "חמלה" או "דאגה אמפתית" - היכולת לחוות רגשות של חמלה ודאגה כלפי אנשים אחרים מתוך דאגה למצבם או הקוגניטיבי או הרגשי או לנסיבות חומריות שלהם.⁵

5 שימו לב למיקום האמפתיה כמיומנות במודל הנוכחי. המונח "אמפתיה" משמש כמובן גם בדרכים רבות אחרות בשיח היומיומי. לדוגמה, הוא משמש לפעמים כאשר אדם חווה את אותו רגש שאדם אחר חש (כלומר תופעה של "הדבקה רגשית", שבה אדם "נדבק" בתחושת השמחה, הפאניקה, הפחד וכו' של האחר, וחולק עמו או עמה את התחושה), או כאשר מדובר בתחושת חיבור רגשי או הזדהות עם אדם אחר (למשל "הייתה לי הרבה אמפתיה לדמות המובילה בספר"), או לפעמים המילה מתייחסת לתחושת חמלה או דאגה לאדם אחר הנובעת מהזדהות (למשל "אני מזדהה עם מה שעובר עלייך"). המונח "אמפתיה" משמש לפעמים גם כדי לתאר אוסף גדול של תגובות אפשריות כלפי אדם אחר, ובתוכן תחושת פתיחות כלפי האחר, כבוד לאחר, מעורבות קוגניטיבית ורגשית עם האחר או תחושות של קשר רגשי. אולם המודל הנוכחי משתמש במונח "אמפתיה" בצורה ספציפית וממוקדת יותר, כדי לציין את מערך המיומנויות הנדרשות כדי להבין ולהתייחס למחשבות, אמונות ורגשות של אנשים אחרים, שכן זו מערכת חיונית של מיומנויות להשתתפות בתרבות של דמוקרטיה. הגדרה זו אינה שוללת אפשרות שבמקביל האמפתיה תכלול גם פתיחות, כבוד וכו', כחלק מאוסף

גמישות והתאמה

גמישות והתאמה הן המיומנויות הנדרשות לאדם כדי להתאים בצורה מכוונת את המחשבות, הרגשות או ההתנהגויות שלו להקשרים ולמצבים חדשים, באופן שיבטיח שייגיב בצורה יעילה והולמת לאתגרים, לדרישות ולהזדמנויות שמצבים אלה מעמידים בפניו. גמישות והתאמה מאפשרות לאנשים להסתגל באופן חיובי לחידושים ולשינויים, ולציפיות החברתיות או התרבותיות, סגנונות התקשורת והתנהגויותיהם של אנשים אחרים. הן גם מאפשרות לאנשים להתאים את דפוסי החשיבה, הרגש או ההתנהגות שלהם בתגובה למצבים, חוויות, מפגשים ומידע חדשים. יש להבחין בין יכולת גמישות והתאמה כפי שהיא מוגדרת כאן, לבין התאמה אופורטוניסטית של התנהגות למטרות רווח אישי. כמו כן יש להבחין בין יכולת זו לבין התאמה שמקורה בכפייה חיצונית.⁶

לסיכום, מיומנויות גמישות והתאמה פירושו:

1. התאמת צורת החשיבה האופיינית בעקבות השתנות הנסיבות, או שינוי זמני לפרספקטיבה קוגניטיבית אחרת בתגובה לרמזים תרבותיים.
2. בחינה מחודשת של הדעות האישיות לאור ראיות חדשות ו/או טיעון רציונלי.
3. שליטה וויסות עצמי בתחושות וברגשות באופן המאפשר תקשורת ושיתוף פעולה יעילים והולמים יותר עם אחרים.

התגברות על חרדות, חשש או חוסר ביטחון ממפגש ואינטראקציה עם אנשים אחרים הנתפסים כבעלי השתייכות תרבותית שונה.

ויסות וצמצום של רגשות שליליים כלפי חברי קבוצה שעמה יש לקבוצה אליה משתייכים סכסוך היסטורי.

התאמת ההתנהגות באופן שהולם מבחינה חברתית, בהתאם לסביבה התרבותית הרווחת.

התאמה לסגנונות תקשורת והתנהגויות שונות, ושינוי סגנונות תקשורת והתנהגויות בהתאם לסביבה, כדי להימנע מהפרת נורמות תרבותיות של אחרים וכדי לתקשר איתם בערוצים המובנים להם.

שלם של כישורים או יכולות במצבים מסוימים.

6 למשל, לעולם אין להסכים להטמעה כפויה של מיעוטים תרבותיים בתרבות רוב. לכל הפרטים יש זכות בסיסית לבחור את השתייכותם התרבותית, אמונתם ואורח חייהם (ראו הערת שוליים 3).

7 מימוניות שפה ותקשורת

מימוניות שפה ותקשורת הן מימוניות הנדרשות כדי לתקשר בצורה יעילה והולמת עם אנשים אחרים. הן כוללות בין היתר את היכולות והכישורים הבאים:⁸ יכולת לתקשר בצורה ברורה במגוון מצבים – בכך נכללים הבעת אמונות, דעות, אינטרסים וצרכים, הסברה והבהרה של רעיונות, הבעת תמיכה, קידום, השמעת טיעונים, נימוק, דיון, ויכוח, שכנוע וניהול משא ומתן.

יכולת לעמוד בצרכים התקשורתיים שמזמנים מצבים בין-תרבותיים, באמצעות שימוש ביותר משפה אחת, שימוש במגוון שפות, או שימוש בשפה משותפת או בשפה בינלאומית ידועה, כדי להבין את האחר.

יכולת להתבטא בביטחון אך לא בתוקפנות, גם במצבים שבהם נמצאים בעמדת חולשה עקב פערי כוח, ולהביע אי הסכמה עקרונית עם אדם אחר באופן שלמרות זאת שומר על כבודו וזכויותיו האחר.

יכולת לזהות את אופני הביטוי השונים ואת המוסכמות התקשורתיות השונות (הן המילוליות והן הבלתי מילוליות) שמיישמות קבוצות חברתיות או תרבויות אחרות.

יכולת להתאים ולשנות את ההתנהגות התקשורתית באופן שעושה שימוש במוסכמות התקשורתיות (הן המילוליות והן הבלתי מילוליות) בצורה המתאימה לבני השיח ולמסגרת התרבותית הרווחת.

יכולת לשאול שאלות הבהרה בצורה הולמת ורגישה במקרים שבהם המשמעויות בשיחה אינן ברורות, או במקרים שמתגלה אי התאמה בין המסרים המילוליים והבלתי מילוליים של בני השיח.

7 המונח "שפה" משמש כאן כדי לציין את כל המערכות הלשוניות, בין אם הן מוכרות כשפה רשמית ובין אם הן נחשבות לניב של שפה רשמית. בכך נכללות שפה מדוברת ושפת הסימנים וכל צורה אחרת של שפה לא מדוברת. המונחים "תקשורת" ו"מילולית" ו"לא מילולית" בהקשר זה משמעותם אפוא, בהתאמה, "תקשורת המתבצעת באמצעות שפה" ו"תקשורת המתבצעת באמצעים שאינם שפה".

8 בראש ובראשונה, כמובן שתקשורת אפקטיבית והולמת מחייבת כישורים לשוניים (להפיק ולהבין משפטים ואמירות מדוברות וכתובות), כישורים סוציו-לשוניים (לעבד מבטא, ניב, רגיסטר, והסמנים הלשוניים של יחסים חברתיים בין דוברים) וכישורי שיחה (לבנות קטעי שפה קוהרנטיים באמצעות שימוש במוסכמות תקשורתיות מתאימות, ולייצר שיחה מדוברת או טקסטים כתובים למטרות תקשורתיות מסוימות). עם זאת, מכיוון שאלה מימוניות גנריות (כמו ידיעת חשבון או קרוא וכתוב), הן לא נכללות במודל המסגרת. קוראים המעוניינים בתיאור מפורט של מימוניות לשוניות, סוציו-לשוניות וכישורי שיח מוזמנים לעיין ב: COUNCIL OF EUROPE segaungal.rof.ecnerefer.fo.krowemarF.naeoporuE של מועצת אירופה (2002), שם הם מתוארים בהרחבה.

היכולת להתמודד עם קצר בתקשורת, למשל על ידי בקשה לחזור מחדש על הדברים או לנסח אותם אחרת, או באמצעות הסבר נוסף, תיקון או הפשטה, אם התקשורת שלנו היתה לא מובנת.

יכולת לשמש כמגשרים לשוניים בחילופי דברים בין-תרבותיים, לרבות מיומנויות בתרגום, פרשנות והסבר, ולפעול כמגשרים בין-תרבותיים על ידי סיוע לאחרים להבין ולהעריך את המאפיינים של מי שנתפסים כבעלי השתייכות תרבותית שונה.

מיומנויות שיתוף פעולה

מיומנויות שיתוף פעולה הן מיומנויות הנדרשות כדי לבצע בהצלחה פעילויות, משימות ומיזמים משותפים עם אחרים. הן כוללות את המיומנויות והיכולות הבאות:

1. הבעת דעות ועמדות במסגרות קבוצתיות, ועידוד חברי קבוצה אחרים להביע את דעותיהם ועמדותיהם במסגרות כאלו.
2. בניית קונצנזוס ופשרה בתוך קבוצה.
3. נקיטת פעולה משותפת באופן הדדי ומתואם.
4. זיהוי והגדרה של מטרות הקבוצה.
5. חתירה להשגת מטרות הקבוצה, והתאמת ההתנהגות העצמית לצורך השגת מטרות אלו.
6. הערכת הכישרונות והחוזקות של כל חברי הקבוצה, וסיוע לחברי קבוצה אחרים להתפתח בתחומים שבהם הם צריכים ורוצים להשתפר.
7. עידוד והנעה של חברי קבוצה אחרים לשתף פעולה ולעזור אחד לשני על מנת להשיג את מטרות הקבוצה.
8. מתן עזרה לאחרים, במקומות שמתאים.
9. שיתוף הקבוצה בידע, ניסיון או מומחיות רלוונטיים ושימושיים, ועידוד שאר חברי הקבוצה לעשות זאת.
10. זיהוי קונפליקטים במסגרות קבוצתיות, לרבות זיהוי סימנים רגשיים לקונפליקט בעצמי ובאחרים, ותגובה הולמת שעושה שימוש באמצעים ודיאלוגים משכיני שלום.

מיומנויות פתרון קונפליקטים

מיומנויות פתרון קונפליקטים הן המיומנויות הנדרשות כדי לטפל, לנהל ולפתור קונפליקטים בדרכי שלום. הן כוללות את המיומנויות והיכולות הבאות:

1. צמצום או מניעה של תוקפנות ושליליות, ויצירת סביבה נייטרלית שבה אנשים מרגישים חופשיים להביע את דעותיהם ודאגותיהם מבלי לחשוש מנקמות.
2. עידוד והגברה של יכולת ההקשבה, ההבנה ההדדית והאמון בין הצדדים המתעמתים.
3. הכרה בפערים בכוח ו/או במעמד בין הצדדים המתעמתים, ונקיטת צעדים לצמצום ההשפעה האפשרית של פערים כאלה על התקשורת ביניהם.
4. ניהול וויסות של הרגשות בצורה אפקטיבית - היכולת לפרש את המצבים הרגשיים והמניעים הסמויים של העצמי ושל האחרים, ולהתמודד עם מתח רגשי, חרדה וחוסר ביטחון הן בעצמי והן באחרים.
5. הקשבה והבנה של נקודות המבט השונות של הצדדים המתעמתים.
6. יכולת לנסח ולסכם את נקודות המבט השונות של הצדדים המתעמתים.
7. תיקון או צמצום התפיסות המוטעות שהצדדים המתעמתים מחזיקים בהן.
8. הכרה בכך שלפעמים יש צורך בפסק זמן של שקט, "הפסקת אש" או חוסר מעש, כדי לאפשר לצדדים המתעמתים להרהר בנקודות המבט של הצד השני.
9. זיהוי, ניתוח והבנה של הסיבות לקונפליקט והיבטים אחרים בו, והכנסתם להקשר.
10. זיהוי מכנה משותף שעליו ניתן לבנות הסכמה בין הצדדים המתעמתים, זיהוי אפשרויות לפתרון הקונפליקט וחידוד פשרות או פתרונות אפשריים.
11. סיוע לאחרים לפתור קונפליקטים באמצעות הבהרת האפשרויות הזמינות להם.
12. סיוע והכוונה של הצדדים המעורבים להגיע להסכמה על פתרון מיטבי ומקובל לקונפליקט.

ידע והבנה ביקורתית

ידע הוא גוף המידע שנמצא ברשותו של אדם, בעוד שהבנה מתייחסת לתפיסה והערכה של משמעויות. המונח "הבנה ביקורתית" נועד להדגיש את הצורך בתפיסה והערכה של משמעויות בהקשר של תהליכים דמוקרטיים ודיאלוג בין-תרבותי, כולל רפלקציה אקטיבית והערכה ביקורתית של הדברים שהובנו ופורשו (בניגוד לפרשנות אוטומטית שנעשית מתוך הרגל ונטולת רפלקציה). הצורות השונות של ידע ושל הבנה ביקורתית אשר נדרשות לתרבות של דמוקרטיה נחלקות לשלוש קבוצות עיקריות, כמובא להלן.

ידע והבנה ביקורתית של העצמי

מודעות עצמית והבנה עצמית הן תנאי הכרחי להשתתפות אפקטיבית והולמת בתרבות של דמוקרטיה. לידע והבנה ביקורתית של היחיד יש היבטים רבים ושונים, כולל:

1. ידע והבנה של ההשתייכות התרבותית של העצמי.
2. ידע והבנה של נקודת המבט של העצמי על העולם, וההיבטים וההטיות הקוגניטיביות, הרגשיות והמוטיבציוניות של העצמי.
3. ידע והבנה של הנחות המוצא והתפיסות המוקדמות שבבסיס נקודת המבט של העצמי על העולם.
4. הבנה כיצד נקודת המבט של העצמי על העולם, והנחות והתפיסות המוקדמות שלנו, מותנות ותלויות בהשתייכות ובחוויות התרבותיות שלנו, ובתורן משפיעות על התפיסות, השיפוטיות והתגובות כלפי אנשים אחרים.
5. מודעות עצמית לרגשות, תחושות ומניעים אישיים, במיוחד בהקשרים הכוללים תקשורת ושיתוף פעולה עם אנשים אחרים.
6. ידע והבנה לגבי גבולות היכולת והמומחיות של העצמי.

ידע והבנה ביקורתית של שפה ותקשורת

- לידע והבנה ביקורתית של שפה ותקשורת יש היבטים רבים ושונים, הכוללים:
1. הכרת המוסכמות התקשורתיות המותאמות לחברה, המילוליות והבלתי מילוליות, אשר הן חלק מהשפה/שפות שבהן משתמשים.
 2. הבנה שאנשים בעלי השתייכות תרבותית אחרת עשויים להיצמד למוסכמות תקשורת שונות, מילוליות ולא מילוליות, אשר יש להן משמעות מנקודת המבט שלהם, גם כאשר לכאורה נעשה שימוש באותה שפה.
 3. הבנה שאנשים בעלי השתייכות תרבותית שונה עשויים לתפוס את המשמעויות של תקשורת בדרכים שונות.
 4. הבנה שישנם מספר אופני דיבור בכל שפה נתונה ומגוון דרכי שימוש באותה שפה.
 5. הבנה כיצד השימוש בשפה הוא פרקטיקה תרבותית, שבה השפה מתפקדת כנושאת של מידע, משמעויות וזהויות המאפיינות את התרבות שממנה צמחה השפה.
 6. הבנת העובדה ששפות מבטאות רעיונות המשותפים לתרבות מסוימת בצורה ייחודית, וכן רעיונות ייחודיים שקשה להבין אותם דרך שפה אחרת.
 7. הבנת ההשפעה החברתית וההשפעות על אחרים שיש לסגנונות תקשורת שונים, כולל הבנה כיצד סגנונות תקשורת שונים עלולים להתנגש או לגרום לקצר בתקשורת.
 8. הבנה כיצד הנחות המוצא, הנחות מוקדמות, תפיסות, אמונות ושיפוטיות, קשורים לשפה הספציפית שבה מדברים.

ידע והבנה ביקורתית של העולם (כולל פוליטיקה, משפט, זכויות אדם,

תרבות, תרבויות, דתות, היסטוריה, תקשורת, כלכלה, סביבה וקיימות)

ידע והבנה ביקורתית של העולם מקיפים מגוון רחב ומורכב של ידע והבנה במגוון תחומים, ובתוכם התחומים הבאים:

(א) ידע והבנה ביקורתית בתחום של פוליטיקה ומשפט, הכולל:

1. הכרה והבנה של מושגים פוליטיים ומשפטיים, ובתוכם דמוקרטיה, חירות, צדק, שוויון, אזרחות, זכויות וחובות, חשיבותם של חוקים ותקנות ושל שלטון

החוק.

2. הכרה והבנה של תהליכים דמוקרטיים, של אופן פעולתם של מוסדות דמוקרטיים, לרבות תפקידי המפלגות, תהליכי הבחירות וההצבעה.
3. הכרה והבנה של הדרכים המגוונות שבהן אזרחים יכולים להשתתף בשיח הציבורי ובקבלת החלטות, ויכולים להשפיע על המדיניות והחברה, לרבות הבנה של התפקיד שהחברה האזרחית וארגונים לא ממשלתיים ממלאים בהקשר זה.
4. הבנה של יחסי כוח, מחלוקות פוליטיות ודעות מנוגדות בחברות דמוקרטיות, וכיצד ניתן לפתור מחלוקות וסכסוכים כאלה בדרכי שלום.
5. הכרה והבנה של אקטואליה, בעיות חברתיות ופוליטיות עכשוויות והשקפות פוליטיות של אחרים.
6. הכרה והבנה של איומים עכשוויים על הדמוקרטיה.

(ב) ידע והבנה ביקורתית בתחום של זכויות אדם, ובכלל זה:

1. הכרה והבנה כי זכויות אדם מעוגנות בכבוד האדם, שהוא חלק בלתי נפרד של כל אדם באשר הוא אדם.
2. הכרה והבנה כי זכויות אדם הן אוניברסליות, בלתי ניתנות לשלילה או להפרדה, וכי לכל אחד יש לא רק זכויות אדם אלא גם מחויבות לכבד את זכויות הזולת, ללא קשר לדת, גזע, לאום, מוצא אתני, שפה, גיל, מין, מגדר, דעה פוליטית, מקום לידה, מוצא חברתי, רכוש, מוגבלות, נטייה מינית או כל מעמד אחר.
3. הכרה והבנה של חובותיהן של מדינות וממשלות ביחס לזכויות אדם.
4. הכרה והבנה של ההיסטוריה של זכויות האדם, לרבות של ההכרזה האוניברסלית בדבר זכויות אדם, האמנה האירופית לזכויות אדם, ואמנת האומות המאוחדות בדבר זכויות הילד.
5. הכרה והבנה של הקשר בין זכויות אדם, דמוקרטיה, חופש, צדק, שלום וביטחון.
6. הכרה והבנה כי עשויות להיות דרכים שונות לפרש ולחוות זכויות אדם בחברות ותרבויות שונות, אך הווריאציות השונות ממוסגרות במכשירים

- משפטיים בעלי הסכמה בינלאומית, הקובעים מהם הסטנדרטים המינימליים לזכויות אדם, ללא תלות בהקשר התרבותי.
7. הכרה והבנה כיצד עקרונות זכויות אדם מיושמים בפועל במצבים ספציפיים, כיצד יכולות להיווצר הפרות של זכויות אדם, כיצד ניתן לטפל בהפרות של זכויות אדם וכיצד ניתן לפתור התנגשויות בזכויות אדם.
8. הכרה והבנה של האתגרים הקריטיים בנושא זכויות אדם בעולם כיום.

(ג) ידע והבנה ביקורתית בתחום של תרבות ותרבויות, ובכלל זה:

1. הכרה והבנה כיצד ההשתייכות התרבותית של אנשים מעצבת את השקפות עולמם, הנחות היסוד שלהם, התפיסות, האמונות, הערכים, ההתנהגויות והאינטראקציות שלהם עם אחרים.
2. הכרה והבנה כי כל קבוצה תרבותית היא מגוונת והטרוגנית בתוכה, ללא מאפיינים אינהרנטיים קבועים, שבכל קבוצה יהיו יחידים שיתחרו ביניהם ויאתגרו משמעויות תרבותיות מסורתיות, ושכל קבוצה מתפתחת ומשתנה כל הזמן.
3. הכרה והבנה כיצד פועלים מבני כוח, פרקטיקות מפלות וחסמים מוסדיים בתוך ובין קבוצות תרבותיות, באופן המגביל הזדמנויות לאנשים נעדרי כוח.
4. הכרה והבנה של האמונות, הערכים, הנורמות, המנהגים, השיח והמוצרים הספציפיים שעשויים לשמש אנשים בעלי השתייכות תרבותית מסוימת, במיוחד כאשר מנהלים אינטראקציה עם אנשים הנתפסים כבעלי השתייכות תרבותית שונה.

(ד) ידע והבנה ביקורתית בתחום של דתות, ובכלל זה:

1. הכרה והבנה של ההיבטים ההיסטוריים המרכזיים של מסורות דתיות מסוימות, טקסטים מכוננים ודוקטרינות מרכזיות במסורות דתיות מסוימות, ושל המשותף והשונה בין מסורות דתיות שונות.
2. הכרה והבנה של סמלים דתיים, טקסים דתיים והשימושים הדתיים בשפה.
3. הכרה והבנה של המאפיינים המרכזיים של אמונות, ערכים, מנהגים וחוויות של אנשים דתיים.

4. הבנת העובדה שהחוויה הסובייקטיבית והמופעים האישיים שדתות מקבלות, עשויים להיות שונים מהיצוגים הסטנדרטיים שמופיעים בספרי הלימוד על אותן דתות.
5. הכרה והבנה של המגוון הפנימי של אמונות ומנהגים הקיים בתוך כל דת.
6. הכרה והבנה של העובדה שכל קבוצה דתית כוללת בתוכה יחידים המתחרים ומאתגרים משמעויות דתיות מסורתיות, שאין לה מאפיינים טבועים קבועים, ושכל קבוצה כזו מתפתחת ומשתנה כל הזמן.

(ה) ידע והבנה ביקורתית בתחום ההיסטוריה, ובכלל זה:

1. הכרה והבנה של טבעה הנזיל של ההיסטוריה ושל האופן שבו פרשנויות של העבר משתנות לאורך זמן ובין תרבויות.
2. הכרה והבנה כי יש נרטיבים מסוימים מנקודות מבט שונות על הכוחות והגורמים ההיסטוריים שעיצבו את העולם העכשווי.
3. הבנת תהליכי המחקר ההיסטורי, ובפרט כיצד נבחרות ונבנות עובדות, וכיצד הן הופכות לראיות המשרתות יצירת נרטיבים, ביאורים וטיעונים היסטוריים.
4. הבנת הצורך בגישה למקורות מידע היסטורי חלופיים, משום שקולן של קבוצות מודרות (כמו מיעוטים תרבותיים ונשים) לרוב לא נכלל בנרטיבים ההיסטוריים המקובלים.
5. הכרה והבנה כיצד היסטוריות מוצגות ונלמדות לעתים קרובות מנקודת מבט אתנוצנטרית.
6. הכרה והבנה כיצד מושגי דמוקרטיה ואזרחות התפתחו בדרכים שונות בתרבויות שונות לאורך זמן.
7. הכרה והבנה כיצד סטריאוטיפיזציה היא סוג של אפליה ששימשה כדי לשלול אינדיבידואליות וגיוון מבני אדם וכדי למנוע זכויות האדם, ובמקרים מסוימים הובילה לפשעים נגד האנושות.
8. הבנה ופרשנות של העבר לאור ההווה עם מבט לעתיד, והבנת הרלוונטיות של העבר לדאגות וסוגיות בעולם של ימינו.

(ו) ידע והבנה ביקורתית בתחום המדיה והתקשורת, ובכלל זה:

1. הכרה והבנה של התהליכים שבאמצעותם אמצעי תקשורת ההמונים בוחרים, מפרשים ועורכים מידע לפני העברתו לצריכה ציבורית.
2. הכרה והבנה של אמצעי תקשורת ההמונים כסחורות המערבות יצרנים וצרכנים, ושל המניעים, הכוונות והמטרות האפשריות שיש למי שמייצרים תוכן, דימויים, מסרים ופרסומות עבור תקשורת ההמונים.
3. הכרה והבנה של מדיה דיגיטלית, של אופן ההפקה של תכנים, דימויים, מסרים ופרסומות במדיה דיגיטלית, ושל המניעים, הכוונות והמטרות האפשריות של מי שיוצר או מפיץ אותם.
4. הכרה והבנה של ההשפעות שיכולות להיות לתקשורת המונים ומדיה דיגיטלית על שיקול הדעת וההתנהגויות של אנשים הצורכים אותם.
5. הכרה והבנה כיצד מייצרים מסרים פוליטיים, תעמולה ודברי שטנה בתקשורת ההמונים ובמדיה הדיגיטלית, כיצד ניתן לזהות צורות תקשורת אלו וכיצד אנשים יכולים לשמור על עצמם מפני ההשפעות של תקשורת אלו.

(ז) ידע והבנה ביקורתית בתחום של כלכלות, סביבה וקיימות, ובכלל זה:

1. הכרה והבנה של כלכלות ושל התהליכים הכלכליים והפיננסיים המשפיעים על תפקוד החברה, לרבות הקשר בין תעסוקה, השתכרות, רווח, מיסוי והוצאות ממשלתיות.
2. הכרה והבנה של הקשר בין הכנסות והוצאות, רעיון החוב וההשלכות שלו, העלות האמיתית של הלוואות והסיכון של לקיחת הלוואות מעבר ליכולת החזר.
3. הכרה והבנה של התלות הכלכלית ההדדית שיש לקהילה הגלובלית, ושל ההשפעה שעשויות להיות לבחירות אישיות ולדפוסי צריכה על מקומות אחרים בעולם.
4. הכרה והבנה של הסביבה הטבעית, הגורמים שיכולים להשפיע עליה, הסיכונים הכרוכים בנזקים סביבתיים, אתגרים סביבתיים עכשוויים, והצורך בצריכה אחראית ובשמירה על איכות הסביבה וקיימות.
5. הכרה והבנה של הקשרים בין תהליכים כלכליים, חברתיים, פוליטיים

וסביבתיים, במיוחד מנקודת מבט גלובלית.
6. הכרה והבנה בנושאים האתיים הקשורים לגלובליזציה.

העמקה ברעיון אשכולות הכישורים

כפי שכבר צוין לעיל, מודל המסגרת מכיר בכך שנדיר שאדם יחיד יגייס ויישם את מלוא עשרים הכישורים. במקום זאת, סביר יותר שהתנהגות של אדם כשיר תערב הפעלה ויישום של מקבץ כישורים, בו-זמנית או ברצף, ובאופן דינמי ומתוזמר שיאפשר לו או לה להסתגל בצורה מתאימה ואפקטיבית לדרישות ולאתגרים הספציפיים שמציג מצב נתון. הכישורים בכל אשכול נתון נגזרים בצורה מגוונת מכלל הערכים, העמדות, המיומנויות, והידע וההבנה הביקורתית. פירוש הדבר שמשתמשי המודל יצטרכו להקדיש תשומת לב מלאה לכל ארבע קבוצות הכישורים, בבואם לבנות תכנית לימודים חינוכית חדשה.

ייתכן מצב שבו לא ניתן יהיה לכלול את כל 20 הכישורים בתכנית הלימודים, בין אם בשל מגבלות במשאבים החומריים הזמינים למחנכים או בשל מגבלות של זמן. לחלופין, ייתכנו שיקולי מדיניות שיכתיבו כי חלק מהכישורים צריכים לקבל עדיפות גבוהה יותר, או ששיקולים פוליטיים או תרבותיים רחבים יביאו לכך שכישורים מסוימים לא ייכללו בלמידה.

במידה שמשתמשי המודל יקבלו החלטה להשמיט כישורים מסוימים מתכנית הלימודים, מומלץ שיתנו את הדעת לשני השיקולים הבאים: ראשית, מכיוון שרכישת יכולת נשענת על מקבץ שלם של כישורים, הרי שאם אדם לא ירכוש את מכלול הכישורים, בהכרח ייתכנו מצבים שבהם הוא או היא לא ידעו להגיב בצורה הולמת. משתמשי המודל צריכים לקחת בחשבון בקבלת ההחלטות שלהם את ההשלכות של השמטת כישורים מסוימים מתכנית הלימודים.

**משתמשי המודל
צריכים לקחת
בחשבון בקבלת
ההחלטות שלהם
את ההשלכות של
השמטת כישורים
מסוימים מתכנית
הלימודים.**

שנית, יש לבחון האם השמטות כאלה יגרמו לפגיעה ברציונל הכולל של המודל, שהוא לקדם ולבסס דמוקרטיה, זכויות אדם ודיאלוג בין-תרבותי. כך למשל, השמטת קבוצת 'הערכים' פירושה שהלומדים לא ירכשו כשירות דמוקרטית אלא כשירות פוליטית כללית יותר, שכאמור יכולה לשמש בשירותם של משטרים פוליטיים לא דמוקרטיים (במילים אחרות, השמטת הערכים מתכנית הלימודים אין פירושה שהידע והמיומנויות הנותרים יהפכו לניטרליים). באותה מידה, התמקדות אך ורק במיומנויות, ובידע והבנה ביקורתית והשמטת הערכים והעמדות, פירושה שלמרות שהלומדים יהיו מצוידים במיומנויות הרלוונטיות ובידע ובהבנה ביקורתית, לא תהיה להם בהכרח נכונות או נטייה להשתמש בהם בפועל, מכיוון שהערכים והעמדות הם אלה שמביאים אנשים ליישם את המיומנויות, הידע וההבנה הביקורתית שרכשו.

לסיכום, יש לנקוט משנה זהירות בבואנו להשמיט כישורים מסוימים מתכנית הלימודים. החלטות כאלה צריכות להתקבל אך ורק לאור בחינה מלאה של ההשלכות הצפויות להשמטות המוצעות.

דמוקרטיה
וזכויות יסוד

tiO!